

Opcat-inspektion av Kriminalvården, häktet Helsingborg (häktesfilialen Berga) den 13 och 14 maj 2019

lakttagelser vid inspektionen i korthet: Häktet Helsingborgs häktesfilial Berga är ett gemensamhetshäkte med 44 platser. Vid inspektionen vistades 44 intagna i häktesfilialen. Den 5, 12, 19 och 26 april 2019 fanns det mellan 48 och 51 intagna i häktesfilialen, vilket innebär en beläggningsgrad mellan 109 och 116 procent. Vid överbeläggning placeras de intagna förutom i normalceller även i besöksrum och en avskiljningscell. Det är även möjligt att dubbelbelägga 8 av häktesfilialens normalceller. Det innebär att det som mest kan vara 55 intagna i häktet. Vid inspektionen var samtliga intagna placerade i ordinarie celler.

Det är möjligt att tillföra besöksrummen och en avskiljningscell viss utrustning för att de ska uppfylla delar av Kriminalvårdens krav för hur en normalcell ska vara utrustad. Häktet Helsingborg har en lokal anvisning för hur överbeläggning ska hanteras. Placeringen av intagna i häktets besöksrum innebär en negativ inverkan på de intagnas möjlighet att ta emot besök.

En av häktesfilialens avdelningar (avdelning 1:5) saknar gemensamhetsutrymmen och de häktade vistas under dagtid i korridoren. ChefsJO ifrågasätter starkt det rimliga i att korridoren beskrivs som en avdelning och anser att Kriminalvården bör överväga om de aktuella cellerna även i fortsättningen ska utgöra ordinarie platser i häktesfilialens verksamhet. Om Kriminalvården ändå anser att det finns så pass tungt vägande skäl att cellerna ska användas som ordinarie platser, bör myndigheten omedelbart vidta de åtgärder som krävs för att de häktade på avdelning ska kunna ges möjlighet till vistelse i gemensamhet på samma villkor som de intagna på häktesfilialens övriga avdelningar.

Inspektionens genomförande

Den 13 och 14 maj 2019 genomförde enhetschefen Gunilla Bergerén tillsammans med biträdande enhetschefen Karl Lorentzon (protokollförare) och föredraganden Ellen Ringqvist på uppdrag av chefsJO Elisabeth Rynning en oanmäld inspektion av Kriminalvården, häktet Helsingborgs häktesfilial Berga (vidare häktesfilialen).

Inspektionen är en del av JO:s verksamhet för att förebygga tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning av frihetsberövade personer, Opcat-verksamheten. Opcat är den engelska förkortningen av tilläggsprotokollet till FN:s tortyrkonvention (Optional Protocol to the Convention against Torture). Länder som har anslutit sig till protokollet har förbundit sig att inrätta ett nationellt besöksorgan som regelbundet besöker

platser där personer kan hållas frihetsberövade. I Sverige har JO tilldelats detta uppdrag. Information om JO:s Opcat-verksamhet finns på JO:s webbplats.

Under vintern 2018/19 har det vid flera tillfällen rapporterats i media om att Kriminalvården har brist på bl.a. häktesplatser. Platsbristen har lett till att intagna placerats tillsammans i häktesceller (s.k. dubbelbeläggning) och att intagna placeras i utrymmen som inte är avsedda för detta ändamål (t.ex. besöks- och sjukrum). Överbeläggningen i häkten har också medfört att häktade har blivit kvar i Polismyndighetens arrester. Liknande uppgifter har kommit fram vid Opcat-inspektioner under våren 2019.

Den 14 mars 2019 beslutade chefsJO Elisabeth Rynning att i ett initiativärende utreda beläggningssituationen inom Kriminalvården. Initiativets fokus är vilka konsekvenser överbeläggningen får för de frihetsberövade (se JO:s dnr O 19-2019).

Syftet med inspektionen av häktesfilialen var att hämta in uppgifter som rör beläggningssituationen inom Kriminalvården. Inspektionen inleddes med att JO:s medarbetare samtalade med företrädare för häktesfilialen om beläggningen i häktesfilialen. Därefter förevisades häktesfilialens lokaler (normalceller, besöks- och avskiljningsavdelning, rastgårdar, träningsrum och produktionslokal). Vidare samtalade JO:s medarbetare med tio intagna och åtta personal. Vissa miljöer mättes och fotograferades.

Häktesfilialen inspekterades av JO den 15 april 2015 (dnr 2000-2015).

Uttalanden av chefsJO Elisabeth Rynning med anledning av inspektionen

Protokollet innehåller avslutningsvis uttalanden av chefsJO Elisabeth Rynning.

lakttagelser vid inspektionen

Beläggningsgraden

Häktesfilialen är inrymd i de lokaler som tidigare användes för anstalten Helsingborgs verksamhet. Hösten 2014 konverterades 20 av anstaltens 44 platser till häktesplatser. När behovet av häktesplatser i Kriminalvårdens region Syd ökade ytterligare gjordes hela anstalten i januari 2015 om till en filial till häktet Helsingborg. Senare samma år avvecklade Kriminalvården verksamheten. Därefter bedrev först Migrationsverket och senare Statens institutionsstyrelse viss verksamhet i lokalerna. I februari 2018 öppnade Kriminalvården på nytt häktesfilialen.

Häktet Helsingborg är ett restriktionshäkte med 120 platser. Häktet saknar möjlighet att erbjuda vistelse i gemensamhet till de intagna som inte är belagda med restriktioner. Häktesfilialen är ett gemensamhetshäkte med 44 platser och kan erbjuda de intagna att under dagtid vistas tillsammans med andra intagna (gemensamhet). Vid inledningen av JO:s inspektion vistades 44 intagna i häktesfilialen, vilket innebär att beläggningsgraden var 100 procent.

Vid inspektionen begärde JO:s medarbetare in uppgifter från häktet Helsingborg om beläggningsgraden i häktesfilialen den 5, 12, 19 och 26 april 2019 samt den eller dagar under 2019 när beläggningsgraden var som högst. Av uppgifterna framgår att häktesfilialen hade en överbeläggning vid samtliga efterfrågade datum, då beläggningsgraden varierade mellan 109 och 116 procent. Ytterligare information om beläggningssituationen i häktesfilialen finns i en bilaga till detta protokoll.

Häktesfilialens lokaler

Häktesfilialens 44 platser är fördelade på nio avdelningar. Avdelning 1:1, 1:2, 1:3, 1:4 och 1:5 är belägna i häktesfilialens markplan, medan avdelning 2:1, 2:2, 2:3 och 2:4 ligger en våning upp. Avdelning 1:1–1:4 och 2:1–2:4 ligger i en byggnad skild från häktesfilialens administrationsbyggnad. Dessa avdelningar nås från administrationsbyggnaden via en förbindelsegång. Avdelning 1:5 ligger i anslutning till häktesfilialens besöks- och avskiljningsavdelning. Dessa båda avdelningar ligger i administrationsbyggnaden och är därmed skilda från övriga avdelningar.

De åtta avdelningar som ligger i samma byggnad är femmannaavdelningar som är utformade på ett likartat sätt. Varje avdelning består av en korridor som löper vinkelrätt från en korridor som är gemensam för avdelning 1:1–1:4 respektive avdelning 2:1–2:4. In till varje avdelningskorridor finns en låst glasdörr. Förutom fem celler, som ligger efter varandra i avdelningskorridoren, har varje avdelning tillgång till ett mindre gemensamhetsutrymme (golvytan uppmättes till 15 m²). Gemensamhetsutrymmena är utrustade bl.a. med tv och matbord där de intagna äter sina måltider. Cellerna är normalutrustade med en toalett (golvyta 8 m² exklusive toalettutrymme). I korridoren finns en gemensam dusch. Cellerna på avdelningarna 2:1 och 2:2 har celldörrar med tillsynsluckor och toalettstol samt handfat är i metall.

I varje av de två avdelningsgemensamma korridorerna finns ett mindre fönsterlöst träningsrum, ett större rum som personalen kan använda för samtal med intagna samt personalens kontor. Träningsrummen är utrustade med bl.a. träningscykel och roddmaskin.

Avdelning 1:5 är en fyramannaavdelning bestående av en 10 till 12 m lång och ca 2 m bred korridor. Takhöjden uppmättes till 2,1 m. Korridoren är skild från häktesfilialens avskildhets- och besöksavdelning med en låst glasdörr. Eftersom besökare till häktesfilialen passerar förbi glasdörren och kan se in i avdelningskorridoren drar personalen under dagtid ett skycke för dörren. Till skillnad från övriga avdelningar saknar avdelning 1:5 ett gemensamhetsutrymme, och de intagna är hänvisade till gemensamhetsvistelse i korridoren. I korridoren finns ett mindre kylskåp, ett mindre väggfast bord avsett för två personer och en tv med tv-spel. Cellerna är utrustade med toalett och dusch (golvytan uppmättes till 8,8 m² exklusive toalettutrymme).

I häktesfilialen finns det även en produktionslokal där ett antal intagna kan erbjudas sysselsättning under vardagarna. På det område som tidigare användes av anstalten finns även en bollhall, en fotbollsplan och en större gemensamhetsmatsal. Dessa delar används inte av de häktade.

Allmänt om överbeläggning i häktesfilialen

Häktet Helsingborg har tagit fram en lokal anvisning för hur personalen ska agera vid överbeläggning. Av den framgår att häktet och häktesfilialen har 29 beredskapsplatser som kan användas vid överbeläggning. Enligt den lokala anvisningen ska beredskapsplatserna i första hand användas i följande ordning:

1. Häktets transportceller (sex platser).
2. Häktets sjukrum (en plats).
3. Häktesfilialens avskiljningsrum (en plats).
4. Häktesfilialens besöksrum (två platser).
5. Dubbelbeläggning i häktets sjukrum (en plats).
6. Häktets ”handikappsrum” (tre platser).
7. Dubbelbeläggning på häktets ”kvinnogem” (fem platser).
8. Dubbelbeläggning i häktesfilialens normalceller (åtta platser).
9. Häktets avskiljningsrum (två platser).

Platserna är placerade i prioriteringsordning, men det finns möjlighet att belägga beredskapsplatserna i en annan ordning. Häktesfilialen kan med sina 11 beredskapsplatser ta emot som mest 55 intagna. Det innebär en beläggningsgrad om 125 procent. Möjligheten att avvika från prioriteringsordningen innebär – enligt företrädare för häktet Helsingborg – att personalen inte separerar två intagna som delar på en cell för att placera en av de häktade i häktesfilialens avskiljningsrum.

Dubbelbeläggning i häktesfilialen

Det finns möjlighet att dubbelbelägga åtta av häktesfilialens normalceller (en cell på varje avdelning 1:1–1:4 och 2:1–2:4). Vid dubbelbeläggning förses cellen med en tätsäng som ställs parallellt med den väggfasta sängen. De rum som används för dubbelbeläggning är utrustade med ett extra värdeskåp där de intagna kan förvara sina tillhörigheter. Vidare har dörröppningen in till toaletten försetts med en av Kriminalvårdens gula filter.

Vid dubbelbeläggning används i första hand cellerna på avdelning 2:1 och 2:2. Eftersom celldörrarna har tillsynsluckor behöver inte häktesfilialen ta in extra nattpersonal vid dubbelbeläggning. En extrapersonal tas in nattetid om ytterligare celler dubbelbeläggs. Det tas in en extrapersonal på dagtid per våningsplan vid dubbelbeläggning.

I samtal med företrädare för häktesfilialen kom det fram att intagna alltid tillfrågas om de accepterar att dela cell. I första hand försöker personalen att dubbelbelägga celler med intagna som känner varandra sedan tidigare (målskamrater eller släktingar). Vidare brukar personalen ta hänsyn till om de intagna talar samma språk.

I samtal med en intagen kom det fram att han hade delat cell med flera olika intagna som han inte kunde kommunicera med på grund av språkförbistringar. Enligt den intagne var det ganska påfrestade att dela cell med någon utan att kunna göra sig förstådd. Vidare beskrev flera intagna det som förmedrande att behöva dela toalett utan att kunna stänga en dörr om sig. Även personal och företrädare för häktet Helsingborg gav uttryck för att lösningen är ovärdig.

Enligt personalen var det mycket varmt i cellerna under förra sommaren. Personalen har börjat kalibrera ventilationsanläggningen i ett försök att få en bättre inomhustemperatur. JO:s medarbetare noterade dock att flera intagna redan hade börjat använda bordsfläktar.

En intagen som tidigare varit placerad i häktet Kristianstad uppgav att han där delat cell med en annan intagen. Den medintagne mådde psykiskt dåligt och han upplevde det som att han fick ta ett stort ansvar för dennes mående. Innan de placerades i samma cell hade den medintagne ringt på personalen i stor omfattning och han uppfattade det som att de placerades ihop för att den medintagne skulle lugna ned sig. Dubbelbeläggningen pågick i några veckor. Efter att den medintagne flyttats från häktet berättade personalen för honom att den medintagne var misstänkt för ett grovt sexualbrott. Han ifrågasatte lämpligheten av att personalen berättade detta för honom.

Den sista dubbelbeläggningen av celler i häktesfilialen hade upphört i nära anslutning till JO:s inspektion. Enligt företrädare för häktet Helsingborg har beläggningsgraden gått ner i Kriminalvårdens region Syd och därmed har det blivit lite mer "luft i systemet". Vid inledningen av JO:s inspektion hade häktet nio lediga platser. Av den anledningen hade häkteschefen beslutat att dessa platser ska beläggas först, innan ytterligare någon plats tas i anspråk i häktesfilialen. Beläggning i enkelrum prioriteras alltså före möjligheten för intagna att vistas i gemensamhet. Enligt företrädare för häktet Helsingborg fattas det avskildhetsbeslut för de intagna utan restriktioner som blir kvar i häktet.

I ett samtal som JO:s medarbetare hade med en intagen placerad på avdelning 1:5 uppgav han att han tills nyligen hade delat cell med en annan intagen. När han blev erbjuden att flytta till en egen cell tackade han ja till detta. Han blev dock inte informerad om att cellen är belägen på avdelning 1:5, och han kände sig lurad över att ha blivit placerad i en del av häktesfilialen som inte är en "riktig" avdelning. Situationen på avdelning 1:5 beskrev han som fruktansvärd eftersom det inte finns några gemensamhetsytor. Den enda tidpunkt under dagtid som de intagna släpps ut från korridoren är vid den dagliga utomhusvistelsen och om de vill använda träningsrummet. De intagna på avdelningen erbjuds inte någon selsättning i produktionslokalen. Enligt den intagne hade flytten till avdelning 1:5 gjort att han tappat aptiten och fått sömnproblem.

Även andra intagna framförde klagomål över avdelning 1:5 och pekade på att korridoren är så pass trång att bara en person åt gången kan röra sig i korridoren. Personalen gav uttryck för att det är ovärdigt att placera de intagna på avdelning

1:5 under de nuvarande formerna. Enligt personalen kan utrymmena inte beskrivas som en avdelning i ”ordets rätta bemärkelse”. Under den tid lokalerna användes av anstalten Helsingborg användes cellerna på avdelningen för mottagning av intagna och placering av intagna med särskilda omvårdnadsbehov. Personalen framhöll att under anstaltstiden var inte dörren in till korridoren låst under dagtid. På så sätt gavs de intagna större ytor att vistas på i jämförelse med det utrymme de är hänvisade till i dag.

Vid inspektionen tillfrågade JO:s medarbetare häkteschefen om häktet Helsingborg har övervägt att inte låta de fyra platserna på avdelning 1:5 ingå i häktesfilialens ordinarie platsbestånd. Enligt häkteschefen har det inte förts några sådana diskussioner. Cellerna har varit ordinarie platser sedan anstalten färdigställdes 1979.

Enligt personalen i häktesfilialen användes cellerna på avdelning 1:5 tidigare för placering av intagna dömda för relationsbrott. Den principen har numera frångåtts och de fyra cellerna används som ”normalplatser”.

Placering av intagna i andra utrymmen än normalcell

En av häktesfilialens observationsceller och två besöksrum kan användas för placering av intagna vid överbeläggning.

Observationscellen är i normalfallet utrustad med en madrass som är placerad på en avsats uppskattningsvis 10 till 15 cm ovanför golvet. Mitt på golvet finns en avloppsbrunn. Cellen saknar eluttag och uttag för antennkablar. Om cellen används för normalplacering måste strömkablar m.m. därför dras från korridoren genom tillsynsluckan. Förutom tv förses cellen även med ett mindre bord och en stol. Cellens fönster är av klarglas. Utanför fönstret, på ett avstånd av uppskattningsvis 30 till 40 cm, finns ett träplank för att förhindra insyn i cellen. Det är dock möjligt att se delar av himlen genom fönstret. Golvytan i cellen uppmättes till 6,9 m².

I samtal med JO:s medarbetare uppskattade en personal att en intagen kan vara placerad i observationscellen i mellan fyra och åtta dagar.

Om besöksrummen används för beläggning utrustas de med en tärtsäng, tv, bord och stol. Rummen är utrustade med toalett. Golvytan uppmättes till 8,3 m² (exklusive toalettutrymme). För att hindra insyn i rummen är de utrustade med fönster försedda med s.k. opalglas (helfrostat glas). Det är alltså inte möjligt att se ut genom fönstren. Rummen är inte utrustade med säkerhetsdörrar. I besöksrummen finns även häktesfilialens utrustning för uppkoppling med videolänk. Det innebär att om rummen används för placering av intagna, måste deras tillhörigheter m.m. plockas undan om utrustningen för videolänk behöver användas.

Vistelse i gemensamhet och isoleringsbrytande åtgärder

Under vardagar vistas de intagna i gemensamhet kl. 07.30–11.45 och 14.00–16.45. På helgerna sker upplåsning en halvtimme senare. De intagna som inte

erbjuds sysselsättning i häktesfilialens produktionslokal vistas under dagtid i gemensamhetsutrymmet på respektive avdelning.

Avskiljnings- och besöksavdelningen saknar gemensamhetsutrymmen. Intagna som är placerade där erbjudas därför att vistas i gemensamhet med de intagna på avdelning 1:5. De intagna erbjuds detta varje morgon. Om de tackar nej får de tillbringa dagen i sin cell.

Eftersom avdelning 1:5 saknar gemensamhetsutrymme har det under dagtid vistats som mest sju häktade i avdelningskorridoren. Det blir enligt personalen väldigt trångt. De intagna förväntas äta sina måltider i korridoren. Eftersom matplatsen bara är avsedd för två personer brukar de intagna ta ut ytterligare stolar i korridoren eller äta måltiderna i sin cell.

Intagnas rätt till daglig utomhusvistelse

Häktesfilialen har två mindre rastgårdar med en yta om uppskattningsvis 100 respektive 80 m². Den ena rastgården är asfaltsbelagd medan den andra är stensatt. Vardera rastgården är utrustad med en bänk. JO:s medarbetare uppfattade rastgårdarna som sterila.

När byggnaden användes som anstalt hade de intagna rätt till utevistelse på det relativt stora anstaltsområdet, där det finns gräsmattor och en fotbollsplan. Enligt företrädare för häktet Helsingborg har Kriminalvårdens huvudkontor gjort bedömningen att de häktade inte får vistas på dessa ytor. Skälet för det uppgavs vara "säkerhet" och att de intagnas integritet inte kan garanteras om de vistas på området. I direkt anslutning till områdets yttre stängsel löper en gång- och cykelväg.

Intagnas möjlighet till sysselsättning och förströelse

Häktesfilialen har tillgång till en större produktionslokal där en del av de häktade (intagna på fyra av häktesfilialens avdelningar) kan erbjudas sysselsättning i form av förpackningsarbete och tillverkning av hundmat. Med 3 arbetsledare i tjänst kan totalt 20 intagna samtidigt erbjudas sysselsättning. Om det bara är 2 arbetsledare i tjänst är antalet intagna begränsat till 12 stycken. Häktesfilialen kan erbjuda ytterligare ett par intagna sysselsättning i form av tvätt- och städtjänster.

Enligt personalen är sysselsättningen populär bland de intagna, och även intagna gav uttryck för att det är positivt att de har något att göra. Både personal och intagna uttryckte dock ett missnöje över att träningsrummen är både små och dåligt utrustade. Enligt personalen blir de ofta tillfrågade av de intagna om varför de inte får använda de betydligt större lokalerna som finns i anstaltens bollhall. Det skapar frustration bland de intagna att veta om att det finns bra lokaler som de inte får använda.

Tidigare tillämpade häktesfilialen en gräns som innebar att intagna som dömts till fyra års fängelse eller mer inte fick vistas i produktionslokalen. I takt med att häktesfilialen tagit emot intagna med allt högre strafftid (upp till nio års fängelse)

har dock denna regel luckrats upp. Det sker alltid en säkerhetsbedömning av de intagna innan de erbjuds sysselsättning i produktionslokalen.

Intagnas möjlighet att ta emot besök m.m.

Om besöksrummen används för placering av intagna kan de samtidigt inte användas för att ta emot besök. Det har inrättats ett särskilt besöksrum i häktesfilialen där de intagna kan ta emot besök av sina juridiska biträden.

I samtal med intagna framförde de klagomål över att den höga beläggningen medför att det blir lång väntetid på att få ta emot besök. Enligt de intagna är det en månads väntetid för att boka besök.

Transporter av intagna

På grund av den ansträngda beläggningssituationen i Kriminalvårdens region Syd är det – enligt personal i häktesfilialen – vanligt att intagna transporteras från häktesfilialen till häkten i andra regioner. Om det finns platser lediga på ett annat häkte ger häktessamordnaren i region Syd i uppdrag åt personalen i regionens häkten att ta fram ”lämpliga kandidater” som kan flyttas. Den enda kravet för att en intagen ska kunna flyttas är att han eller hon är färdig med sin rättsprocess. De lämpliga kandidaterna skickas över till det mottagande häktet som väljer vilka intagna de ska ta emot.

Enligt företrädare för häktesfilialen har det inträffat att andra häkten inte har velat ta emot intagna efter det att de har varit i kontakt med Kriminalvårdens underrättelsetjänst. Det framstår som lite märkligt att en region gör bedömningen att en intagen kan vistas i ett gemensamhetshäkte, medan en annan region gör bedömningen att samma person inte kan tas emot i ett säkerhetshäkte.

Syftet med att flytta intagna är att häktena ska kunna ta emot häktade som har en nyss påbörjad eller en pågående rättsprocess i regionen. Det innebär – enligt personal i häktesfilialen – att häktade utan restriktioner som varit placerade på ett gemensamhetshäkte kan förflyttas till ett restriktionshäkte som inte kan erbjuda vistelse i gemensamhet. Vidare har det förekommit att intagna har flyttats norrut för att en kort tid därefter få besked om att det fått en anstaltsplats i region Syd. En personal uttryckte det som att vissa intagna får ”stor möjlighet till sightseeing”. En annan personal uppgav att ett skäl för att flytta på intagna är att de inte ska bli för ”hemtama”.

Personalen gav uttryck för att dubbelbeläggningen i häktesfilialen har fungerat över förväntan. Det innebär inte någon större ökning av arbetsbördan om det är 55 intagna, jämfört med om det är 44 intagna i häktesfilialen. Personalen framhöll däremot att den tidvis mycket stora omsättningen av intagna har varit ansträngande. Som mest omsatte häktesfilialen 75 procent av de intagna under en vecka. Förutom att det skapar ett stort administrativt arbete med in- och utskrivningar, ger det även upphov till oro på avdelningarna när de intagna hela tiden byts ut. Såväl personal som intagna måste hela tiden lära känna nya intagna.

Övrigt

I samtal med de intagna kom det fram att personalen i häktesfilialen bemöter dem på ett bra sätt. Flera intagna framförde klagomål över att maten är dålig. Maten som serveras är gammal och har värmts upp vid flera tillfällen. Dagen innan inspektionen hade de serverats delvis rå kyckling. Slutligen framhöll de intagna att utbudet av pålägg är betydligt sämre i häktet Helsingborg i jämförelse med andra häkten i regionen.

Vid protokollet

Karl Lorentzon

Justeras den 4 juni 2019

Gunilla Bergerén

Uttalanden av chefsJO Elisabeth Rynning med anledning av inspektionen

Jag vill med anledning av de iakttagelser som redovisas i protokollet göra följande uttalanden.

Enligt huvudregeln ska en häktad ges möjlighet att dagtid vistas i gemensamhet med andra intagna (2 kap. 5 § häkteslagen [2010:611]). Den rätten kan begränsas genom bl.a. att åklagaren belägger den häktade med restriktioner eller att Kriminalvården gör bedömningen att det av säkerhetsskäl är nödvändigt att hålla den häktade avskild (2 kap. 5 § 2 och 6 kap. 2 § 2 häkteslagen).

Sverige har under en längre tid fått internationell kritik för bl.a. att häktade under långa perioder hålls isolerade från andra intagna.¹ Det är inte ovanligt att häktade är isolerade i upp till 23 timmar per dygn. En sådan isolering riskerar att orsaka den häktade såväl fysiska som psykiska skador. För att motverka sådana negativa konsekvenser har Kriminalvården som målsättning att intagna i häkte ska få isoleringsbrytande åtgärder under åtminstone 2 timmar per dag. Myndighetens egna mätningar visar att det finns svårigheter att uppnå även detta blygsamma mål. Som exempel kan nämnas att det enligt dessa mätningar under 2018 bara var 17 procent av de häktade med restriktioner som kunde erbjudas isoleringsbrytande åtgärder som innebar mänsklig kontakt minst 2 timmar per dag (se Kriminalvårdens årsredovisning 2018 s. 31).

Häktade, för vilka det inte finns en rättslig grund för att hålla dem avskilda, ska ges möjlighet att under dagtid vistas i gemensamhet (se mina uttalanden i JO 2018/19 s. 146). Om Kriminalvården uppfyller denna grundläggande rättighet finns det inte något behov av isoleringsbrytande åtgärder. Tyvärr har det visat sig svårt för myndigheten att skapa de förutsättningar som krävs för att ge häktade möjlighet till vistelse i gemensamhet. Skälen till det kan bl.a. vara att Kriminalvårdens häkten saknar tillräckligt med gemensamhetsavdelningar, dvs. avdelningar där intagna under dagtid kan vistas tillsammans med andra intagna i gemensamhetsutrymmen. Som exempel kan nämnas att det vid en nyligen genomförd Opcat-inspektion av häktet Göteborg kom fram att vissa gemensamhetsavdelningar hade omvandlats till mottagnings- eller restriktionsavdelningar (se protokollet i dnr O 7-2019). Att det råder brist på gemensamhetsavdelningar visar bl.a. den höga beläggningen i häktesfilialen Berga, de iakttagelser som gjordes vid inspektionen av häktet Göteborg och att det av Kriminalvårdens årsredovisning från 2018 framgår att det fanns ett behov av att erbjuda intagna utan restriktioner isoleringsbrytande åtgärder.

¹ Se bl.a. Europeiska tortyrkommitténs (CPT) rapport från 2016 och FN:s tortyrkommittés (CAT) rapport från 2014.

Mot denna bakgrund utgör verksamheten i häktesfilialen Berga ett positivt exempel på hur Kriminalvården kan organisera verksamheten för att ge häktade möjlighet att vistas i gemensamhet. Genom att inrätta gemensamhetskäkten i lokaler som tidigare använts som anstalter ges häktade utan restriktioner betydligt bättre förutsättningar att vistas i gemensamhet, jämfört med om de är placerade på en gemensamhets- eller en restriktionsplats. En intagen i häktesfilialen Berga har under vardagar möjlighet till gemensamhetsvistelse i sju timmar per dag.

Erfarenheterna från häktesfilialen Berga och andra gemensamhetskäkten (exempelvis häktena Salberga, Storboda och Ystad) visar enligt min mening behovet av att häkten som tar emot häktade utan restriktioner har lokaler avsedda för gemensamhetsvistelse. Av protokollet framgår att vissa av den gamla anstalts lokaler och ytor inte får användas för häktesverksamheten. Jag tänker i första hand på anstalts bollhall, men även det relativt stora anstaltsområdet där det bl.a. finns en fotbollsplan. Om de intagna fick möjlighet att använda dessa delar – i stället för de mycket begränsade träningsrummen och rastgårdarna – skulle det enligt min mening ytterligare kunna bidra till att motverka de negativa följderna av frihetsberövandet (jfr 1 kap. 5 § häkteslagen). Av den anledningen rekommenderar jag Kriminalvården att undersöka vilka möjligheter som finns och vilka åtgärder som behöver vidtas för att de häktade ska kunna använda även dessa lokaler och ytor. I en sådan process måste Kriminalvården även beakta hur de intagnas integritet kan respekteras.

Samtidigt som det finns stora fördelar med att bedriva häktesverksamhet i anstaltslokaler, framgår det av protokollet att såväl häktade som personal är missnöjda med avdelning 1:5. Denna avdelning saknar gemensamhetsutrymmen och som mest kan sju intagna behöva vistas i gemensamhet i avdelningskorridoren. Jag har tagit del av fotografier av vissa utrymmen och ifrågasätter starkt det rimliga i att korridoren beskrivs som en avdelning.² Vidare kan det ifrågasättas om det sätt som utrymmet används på är förenligt med den grundläggande bestämmelsen om att varje intagen ska bemötas med respekt för sitt människovärde och med förståelse för de särskilda svårigheter som är förenade med frihetsberövandet (1 kap. 4 § häkteslagen). Enligt min mening bör Kriminalvården överväga om de fyra cellerna med anslutande korridor ska användas som en avdelning och därmed utgöra ordinarie platser i häktesfilialens verksamhet.

Om Kriminalvården ändå anser att det finns så pass tungt vägande skäl att cellerna även fortsättningsvis ska användas som ordinarie platser, bör myndigheten omedelbart se över de intagnas möjlighet till vistelse i gemensamhet. Det är i mina ögon ovärdigt att hänvisa de intagna till gemensamhetsvistelse i korridoren, och det är anmärkningsvärt att Kriminalvården förväntar sig att de intagna ska äta

² Jfr JO:s uttalande efter Opcat-inspektion av Kriminalvården, anstalten Hinseberg den 19 juni 2018 (dnr 4138-2018) och JO:s beslut den 3 september 2019 i dnr 583-2017.

sina måltider i detta mycket begränsade utrymme. Jag vill återigen påminna om att det i Kriminalvårdens grundläggande uppdrag ingår att verkställigheten ska utformas så att negativa följder av frihetsberövandet motverkas (1 kap. 5 § häkteslagen). Av den anledningen bör myndigheten vidta de åtgärder som krävs för att de häktade på avdelning 1:5 ska kunna ges möjlighet till vistelse i gemensamhet på samma villkor som de intagna på häktesfilialens övriga avdelningar.

Utformningen av avdelning 1:5 handlar om vilka möjligheter som Kriminalvården har att tillgodose de intagnas grundläggande rätt att vistas i gemensamhet i ändamålsenliga lokaler. Av det skälet kommer jag att följa upp vilka åtgärder som Kriminalvården har vidtagit med anledning av mina uttalanden.

Jag avser att återkomma till de övriga iakttagelser från inspektionen inom ramen för initiativärendet om beläggningssituationen i Kriminalvården.

2019-06-07

Elisabeth Rynning